

LA CIUTAT DE L'AIGUA

40 elements de l'aigua a Lleida

El Museu de l'Aigua de Lleida
Està format per diversos espais de Lleida vinculats amb l'aigua:

- campament de La Canadiense
- △
- dipòsit del Pla de l'Aigua
- △
- pous del gel
- △
- molí de Sant Anastasi
- △
- les rutes de l'aigua

Són emblemàtics dels diferents usos de l'aigua a la ciutat i conformen un patrimoni singular.

Consulteu els horaris, les visites i les activitats de difusió a www.museudelaiguadelleida.cat

Av. de Miquel Batllori, 52
25001 Lleida
Tel. 973 211 992
museuaigua@paeria.cat
www.museudelaiguadelleida.cat
www.patrimoni hidroelectric.cat

L'aigua és part indissoluble de Lleida. La ciutat es va fundar vora el riu Segre, amb dos elements definidors: el turó, punt de vigilància i refugi, i el pont, via de comunicació bàsica.

L'aportació constant del riu ha estat fonamental per a la ciutat per les aigües superficials i subterrànies, aprofitades pels canals i sèquies, molins, transport, banys, abastiment d'aigua potable, aqüífers, etc.

Aquesta abundància d'aigua ha generat un riquíssim patrimoni de l'aigua, custodiat en part pel Museu de l'Aigua de Lleida, alhora que també ha comportat tècniques i infraestructures, un paisatge determinat (l'Horta) i un saber fer peculiar. Tot plegat ens ha deixat un llegat magnífic i particular que us convidem a descobrir i a gaudir-ne.

Àngel Ros i Domingo

Alcalde de Lleida

L'aigua potable a la ciutat és un dels elements que més ha variat al llarg del temps.

En funció de l'època i de les condicions de l'aigua es preferia un abastiment o un altre, a més a més de l'aigua del riu Segre ¹ o del seu afluent Noguera ².

De diferents èpoques ens resten pous per buscar les aigües subterrànies (pou romà de la baixada de la Trinitat ⁵, pou romà a la Seu Vella ⁶, pou al palau de la Paeria ⁷), i cisternes per recollir l'aigua de la pluja (al castell del Rei ¹⁰ i al castell de Gardeny ¹¹), que es complementaven amb canalitzacions des de les sèquies cap als abeuradors, basses i fonts (Font de les Piques, avui a la plaça de Sant Llorenç ¹⁰) o els aiguaders, que la venien pels carrers).

S'emprava l'aigua, també, per a banys, com en les termes romanes ⁸ i termes particulars de l'Arc del Pont ⁹, o directament al riu i les sèquies. Se'n feia, igualment, un aprofitament com a força motriu, en les activitats preindustrials, com ara a les adoberies ¹² i als molins fariners, a la sèquia de Fontanet: el molí de Cervià ³² i el molí de Sant Anastasi ³¹. També es feia ús de l'aigua en estat sòlid, és a dir, el glaç, gràcies als Pous del gel ¹³.

El riu s'usava també com a via de comunicació amb el transport fluvial, la pesca i com a terreny de pastura. Alhora, es podia creuar el riu pel pont Vell ³ en un punt estratègic aprofitat ja des de l'època romana amb un pont de pedra. L'actual data del 1944, quan fou reconstruït després de la

LA CIUTAT DE L'AIGUA

Guerra Civil. El segon pont de la ciutat fou el del Ferrocarril ⁴, construït l'any 1860 (també refet entorn el 1940). Actualment cinc ponts i tres passarel·les comuniquen les dues ribes del riu en el seu tram dins del nucli urbà.

La voluntat de garantir aigua en bones condicions, evitar epidèmies i millorar les condicions higièniques i sanitàries de la ciutat, va portar a finals del segle XVIII a construir un nou sistema d'aigües: el dipòsit del Pla de l'Aigua ¹⁵ i les fonts monumentals.

L'any 1878 comença la distribució d'aigua directament a les cases, primer tímidament, però al cap de pocs anys ja hi tenen accés molts domicilis. L'augment en el consum d'aigua fa que s'hagi de construir nous dipòsits, que es materialitzen l'any 1901 amb les Basses d'Alpicat ²³.

Posteriorment s'amplien amb altres dipòsits en diversos indrets, com els del turó de la Seu Vella (els primers de 1944, ampliat amb el de la pl. de la Sardana de 1968) ²⁴, i l'actual a Alpicat (2013). Així, doncs, Lleida, tot i estar vora el riu Segre, rep l'aigua de boca del riu Noguera Ribagorçana, a través del canal de Pinyana.

Paral·lelament es construeixen noves fonts durant el segle XIX (pl. de l'Ereta ²⁶), que al segle XX seran purament ornamentals (pl. de la Pau ²⁸ i als Camps Elisis ²⁷). I s'inicia també la renovació del clavegueram, que inicialment abocava les aigües residuals directament al riu Segre, amb depuracions parcials, fins que l'any 1994 s'inaugura finalment la depuradora de la partida de Sot de Fontanet ²⁵.

Pous del gel

Cavitats semisubterrànies edificades a l'obaga del turó del castell, que s'omplien a l'hivern amb blocs de gel, on es preservava per vendre'l posteriorment a l'estiu. Es van construir l'any 1611, època més freda que l'actual, quan es podia trobar gel fàcilment, i van estar en ús fins a mitjans segle XIX, quan s'introdueix el gel industrial. El gel s'usava per conservar aliments, per usos medicinals i com a refresc.

LA FORÇA DE L'AIGUA

A principis del segle XX s'introdueix als rius de les Terres de Lleida un nou ús de l'aigua: la hidroelectricitat.

L'any 1912 arriba La Canadiense, empresa fundada pel Dr. Pearson un any abans per desenvolupar grans centrals hidroelèctriques i portar la llum a les àrees industrials de Barcelona. Al Segre hi construeix el canal de Seròs ³⁹, que desvia l'aigua a la presa de Lleida ⁴⁷

i la porta a la central construïda entre Aitona i Seròs. La presa de derivació ha creat un gran espai natural, el parc de la Mitjana ³⁸. La central de Seròs va començar a funcionar l'any 1914, divuit mesos després de començar les obres, i actualment encara està en servei, després de passar a mans de Fecsa i avui d'Endesa. Amb les centrals hidroelèctriques, els rius de la conca del Segre es converteixen en motor de la segona revolució industrial que visqué Catalunya la primera meitat del segle XX.

L'AIGUA TRANSFORMA

L'aigua del riu s'ha aprofitat moltíssim des de l'Antiguitat, gràcies als canals i sèquies que s'han construït al llarg dels segles i que ha nodrit una horta extensa i molt rica.

Al marge esquerre del Segre destaquen la sèquia de Fontanet ³⁰, d'origen andalusí, que rega les hortes de Grenyana ³⁵ i Copa d'Or ³³, entre d'altres, i on foren construïts els molins de Cervià ³² i de Vilanoveta o Sant Anastasi ³¹. Creua també el barri de Cappont la sèquia de Torres ³⁴, que porta l'aigua a Torres de Segre i perllonga els recs de Fontanet.

Al marge dret destaca el canal de Pinyana ²⁹, que neix a la Noguera Ribagorçana a Castellonroi i arriba fins a Alcarràs. Iniciat al segle XII és un canal bàsic per a l'economia lleidatana, ja que rega la major part del terme, nodreix indústries i aporta l'aigua de boca.

La xarxa de regs històrics compta amb molts elements d'interès natural, paisatgístic i històric. Hi destaquen les ermites de Grenyana ³⁵ i de Butsnit ³⁶, centres de devoció popular, units pels camins que conserven restes molt antigues, com el pont del Boc de Biterna ³³, sobre el torrent de la Femosa, que segueix la traça de l'antic camí de Tortosa. Al seu costat hi trobem iniciatives més actuals, com el Xoperal del Tòfol o el camí del riu ¹, des de la Mitjana als aiguamolls de Rufeia. Les banquetes del canal i els camins de l'horta són uns dels millors passeigs de la ciutat.

El campament de La Canadiense

Antic conjunt d'oficines, tallers i habitatges per als treballadors, construït per allotjar el personal tècnic de la companyia hidroelèctrica La Canadiense ⁴⁰.

Després de ser rehabilitat per l'Ajuntament de Lleida, actualment acull la seu central del Museu de l'Aigua i s'hi pot visitar l'exposició permanent *La força de l'aigua. El Dr. Pearson i les obres de La Canadiense a Lleida*, que explica l'aventura hidroelèctrica al territori, així com la mostra *Aigües del món*, que exposa la col·lecció d'aigua envasada del museu, amb 1500 ampolles d'arreu del món aportades amablement pels visitants del museu.

El campament acull també les activitats educatives, exposicions temporals i activitats de difusió.

El molí de Sant Anastasi o de Vilanoveta

Antic molí fariner que aprofitava un salt de la sèquia de Fontanet per moure les moles. Data de principis del segle XIII, avui és el darrer vestigi de l'antic poble rural de Vilanova de l'Horta o de Fontanet, desaparegut al segle XVII. Actualment s'hi troba part del molí de ferro instal·lat en època moderna.

40 elements de l'aigua a Lleida

- 1 El riu Segre**
- 2 El riu Noguera**
- 3 Pont vell.** 1940-1944
- 4 Pont del ferrocarril.** 1860
- 5 Pou romà.** Segle IV
Baixada de la Trinitat, 3
- 6 Pou romà**
Segle IV. Turó de la Seu Vella
- 7 Pou de la Paeria**
Edat mitjana. Pl. de la Paeria, 1
- 8 Termes romanes.** Segle II
C. del Cardenal Remolins, 9
- 9 Termes privades**
Edat antiga
Pl. de Sant Joan, 9-10
- 10 La cisterna del castell del Rei**
Edat mitjana. Turó de la Seu Vella
- 11 La cisterna del castell de Gardeny**
Edat mitjana. Turó de Gardeny
- 12 Les adoberies**
Segle XIII - XVIII
Rambla de Ferran, 1-9
- 13 Els pous del gel.** 1611-1620. Turó de la Seu Vella
- 14 Font de les Piques o de Sant Llorenç**
1735
Pl. de Sant Llorenç
- 15 Dipòsit del Pla de l'Aigua**
1784-1792
Pl. del Dipòsit
- 16 Font dels Tritons**
1792. Pl. de la Font dels Tritons
- 17 Font del Roser**
1830. C. dels Cavallers
- 18 Font de l'Ensenyança.** 1792
Pl. de Sant Antoni Maria Claret
- 19 Font de l'Hospital.** 1802
Av. de Blondel, 64
- 20 Font de la Costa del Jan**
Segle XIX
Costa del Jan
- 21 Font del Governador**
1792
Baixada de la Trinitat
- 22 Font de l'estació**
1792 - 1994
Pl. de Ramon Berenguer IV
- 23 Les basses d'Alpicat**
1901
Partida d'Alpicat
- 24 Dipòsits de regulació**
1944
Turó de la Seu Vella
- 25 Clavegueram i depuradora**
1994 (depuradora)
Partida de Sot de Fontanet
- 26 Font de la plaça de l'Ereta**
Segle XIX
Pl. de l'Ereta
- 27 Fonts dels Camps Elisis:**
de la petxina, de les granotes i del nen i l'oca
1946
Camps Elisis
- 28 Font de la plaça de la Pau**
1947
Pl. de la Pau
- 29 La Sèquia Major del canal de Pinyana**
Segle XII
- 30 La sèquia de Fontanet**
Segle XII
- 31 El molí de Sant Anastasi**
Segle XIII
Av. de les Garrigues, 128
- 32 El molí de Cervià**
Segle XIII
Partida de Grenyana
- 33 L'horta de Copa d'Or:**
el pont del Boc de Biterna
Camí vell d'Albatàrrec
- 34 La sèquia de Torres**
Segle XIII
- 35 L'ermita de Grenyana**
Segle XV-XVIII
Partida de Grenyana
- 36 L'ermita i font de Butsenit**
Segle XV-XVIII
Partida de Butsenit
- 37 La presa de Lleida:**
les comportes. 1912-1914
- 38 El parc de la Mitjana**
- 39 La banqueta del canal de Serós**
1912-1914
- 40 El campament de La Canadiense.** 1927. Av. de Miquel Batllori, 52

